

Wagner Márton

A BÜNCSELEKMÉNYTAN EGYES KÉRDÉSEI AZ EURÓPAI SZOCIALISTA ORSZÁGOK BÜNTETŐJOGÁBAN

Bevezetés

Ujabban mind erőteljesebb fejlődésnek indult az összehasonlító jogtudomány.¹ Az ilyen tudományos kutatásokhoz képest a dolgozat korlátozott célkitűzésű: csupán bizonyos büntetőjogi jogintézményeket vet egybe az európai szocialista országok viszonylatában. Ezekre a jogrendszerekre nézve a meghatározott jogintézmények összehasonlításának az alapja, hogy ezen intézmények társadalmi funkciója hasonló.²

A dolgozat korlátozott célkitűzésű annyiban is, hogy a vonatkozó külföldi jogirodalom és bírói gyakorlat átfogó feldolgozására nem vállalkozom, bár az összehasonlított kódexek igazi megértéséhez arra is szükség lenne. Ámde egy országon belül is gyakran igen szerteágazó nézetekkel találkozunk, s ezek ismertetése meghaladja ezen dolgozat kereteit.

Ezen korlátozott célkitűzés mellett is úgy vélem azonban, hogy egy ilyen feldolgozás nem csupán a büntetőjogi látókört tágítja, hanem a jogintézmények összevetése azzal a haszonnal jár, hogy felhívják a figyelmet az elméleti és gyakorlati problémákra és ezek lehetséges megoldási módzataira. Így a mi büntetőjogunktól eltérő egyes külföldi megoldások a Btk. ujrakodifikálása során is megfontolást igényelnek.

A dolgozat egyébként általában csupán a bűncselekmény fogalmáról, egyes büntethetőséget kizáró okokról, valamint a bűncselekmény stádiumairól és elkövetőiről szóló általános részi rendelkezésekre terjeszkedik ki.

I. A bűncselekmény fogalma

1. A bűncselekmény fogalmának meghatározása a büntetőjog és a büntetőjogtudomány egyik központi kérdése. Amikor a szocialista büntetőjogtudomány arra a kérdésre keres választ, hogy mely magatartásokat szükséges bűncselekménnyé deklarálni és szankcionálni, felhasználja ugyan a burzsoa jogtudomány vonatkozó kutatásainak eredményeit is³, ugyanakkor azonban azoktól eltérve, minőségileg újat alkot. Ezen minőségileg új: a bűncselekmény társadalmi vonatkozásainak a feltárása, illetve a társadalmi - gazdasági "lényegnek" megfelelő fogalom alkotása. A szocialista büntetőjog művelői azonban még adósak egy részleteiben is egységes bűncselekmény-fogalom kialakításával, ami a jogalkotásban is érezteti hatását, az intézményekben mutatkozó eltéréseken keresztül.

A vizsgált országok⁴ büntetőjoga azonos történeti típusba tartozik, azonos társadalmi - gazdasági alap által determinált és lényegileg azonos /szocialista/ elvek alapján épül fel, mégis az eltérő fejlődési sajátosságok éreztetik hatásukat az elméletben és a tételesjogi szabályozásban egyaránt. Wiener A. Imre a Bolgár Népköztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság büntető törvényeinek összehasonlítása során az eltérések okait kutatva azt a megállapítást teszi, hogy "nem a két ország társadalmi - politikai fejlődésében, hanem az uralkodó tudományos felfogásban mutatkozó eltérés magyarázza a két kódex általános részének szerkezeti felépítésében és egyes alapvető rendelkezéseiben található elég jelentős különbségeket."⁵ Az uralkodó tudományos nézetek eltérései azonban nem foghatók fel mintegy kizárólagos végső oknak, bár szerepük kétségtelenül jelentős lehet egyes kérdések megoldásánál.

Az azonos érdekeket szolgáló, de egymástól eltérő tételesjogi szabályozás mellett találkozunk egyébként olyan esettel is, amikor a tételesjogi eltérések mögött a gyakorlatban azonosság húzódik meg. Így például a ténybeli tévedés szabályozásának hiánya nem jelenti azt, hogy az ilyen relevans tévedést az illető ország büntetőjoga ne írja az elkövető javára.⁶

A szocialista országok büntetőjogának, illetve a büntetőjog vonatkozó részeinek az összevetésénél mutatkozó eltérések természetesen mit sem változtatnak azon, hogy vizsgálódásunk tárgyát képező intézmények lényegileg azonos társadalmi viszonyokban gyökereznek, ilyen társadalmi viszonyok védelmét szolgálják.

A jelenleg uralkodónak mondható bűncselekmény-fogalom kialakulása meghatározott fejlődés és tökéletesedés eredménye⁷, amely nyomon követhető az egyes büntetőtörvénykönyvekben⁸ is. Valamennyi vizsgált hatályos büntetőködexben meghatározásra kerül a bűncselekmény fogalma, bár a lengyel btk. "a büntetőjogi felelősség alapelvei" fejezetcim alatt tárgyalja a bűncselekmény meghatározását, kimondván, hogy a büntetőjogi felelősségre csak az a személy vonható, aki olyan társadalomra veszélyes cselekményt követ el, amelyet az elkövetés idején hatályos törvény büntetés terhe alatt tilt.⁹

2. Minden szocialista büntetőködex bűncselekmény-fogalmában, mint fő ismérvet megtaláljuk a cselekmény /tevékenység, vagy mulasztás/ társadalomra veszélyességét. A német kódex azonban különbséget tesz a társadalomra veszélyesség és a társadalomellenesség között, amelyek közül az előbbi a büntettet, az utóbbi pedig a vétséget jellemzi.¹⁰

A bűncselekmény fogalom meghatározása kapcsán kerül rendszerint szabályozásra az az eset is, amikor a cselekmény a társadalomra nem, illetve jelentéktelen fokban veszélyes, és bár valamely különös részi tényállást megvalósít, nem képez bűncselekményt. Azon kódexek közül, amelyek ismerik ezen intézményt, csupán a lengyel az, amely máshol, a "büntetőjogi felelősség kizárása" fejezetcim alatt tárgyalja ezen esetet.¹¹

3. A bűncselekmény fogalmának további eleme: a bűnösség, amit a kódexek többsége a bűncselekmény legális definíciójában juttat kifejezésre.¹² Az eltéréseket illetően az, hogy a lengyel kódex a bűnösséget nem a bűncselekmény fogalmi elemei közé sorolva, hanem külön tárgyalja, inkább csak törvényszerkesztés - technikai jellegű sajátosságnak tűnik. Nyilván elvi megfontolás következménye viszont, hogy a szovjet büntetőjog a bűncselekmény meghatározását megelőzően, "a büntetőjogi felelősségre vonás alapja" című 3. cikkben /1.bek./ szól a bűnösség kritériumáról.

4. A bűncselekmény harmadik fogalmi elemét a törvény által büntetni rendeltség képezi, amely elem valamennyi büntetőtörvény-könyvben megtalálható, különböző körülírással.

Speciálisnak mondható az NDK kódexének az a megoldása, amely a vétségek tekintetében az igazságszolgáltatás valamelyik társadalmi szerve által hozott határozatot a büntetőjogi felelősségrevontás megvalósításaként kezeli.¹³ Ezen esetben a szovjet, a bolgár és a román törvénykönyvek megoldásával ellentétben¹⁴ nem a "büntetőjogi" felelősség helyettesítése történik a "nem-büntetőjogi" felelősséggel, mivel az igazságszolgáltatás társadalmi szervei által hozható nevelő intézkedések alternative alkalmazható büntetőjogi szankcióként szerepelnek az NDK btk. különös részének meghatározott rendelkezéseiben. A német szabályozás szerint a társadalmi szerv által elbírált cselekmény tehát nemcsak bűncselekmény - miként nálunk is annak minősül -, hanem a társadalmi szerv intézkedése büntetőjogi felelősséget jelent, s ez valójában a büntető igazságszolgáltatás területének kibővülése, amiben nálunk Békés Imre annak idején a büntetőjog jogiatlanítását vélte felfedezni.¹⁵ Álláspontját osztva, valóban nem szerencsés, hogy társadalmi szerv nem társadalmi, hanem büntetőjogi felelősség tekintetében dönthessen, mint ahogy az jelenleg az NDK kódexe szerint történik, amelynek értelmében a bűncselekmény fogalmi elemét képező büntetni rendeltség körébe tartoznak azok az intézkedések is, amelyeket az igazságszolgáltatás társadalmi szervei alkalmaznak.

A következőkben rátérünk a bűncselekményfogalom egyes elemeinek részletesebb vizsgálatára.

1. A társadalomra veszélyesség

A társadalomra veszélyes cselekmény lényegileg az oltalmat igénylő társadalmi viszonyokat, avagy e viszonyok oltalmat igénylő elemeit sértő, vagy veszélyeztető magatartás, s büntetőjogi terminológiával a büntetőjog által védett jogi tárgyak elleni, azokat sértő, vagy veszélyeztető támadás.¹⁶ Az, hogy a társadalomra veszélyes magatartás jogi tárgyat sért, vagy veszélyeztet, egyes kódexekben oly módon jut kifejezésre, hogy a jogalkotó a vizsgált fogalmi elem meghatározásánál magas fokon absztrahált összevont csoporttárgyakat szerepeltet.¹⁷

A cselekmény társadalomra veszélyességét a hazai Btk eredeti rendelkezései, s ugyancsak a jogirodalmunkban uralkodó felfogás szerint, objektív fogalmi elemnek tekintik, s szerintem is helytelenül azok az elgondolások, amelyek a "szubjektívizálás" felé hajlanak.¹⁸ A társadalomra veszélyesség objektív fogalmi elemként való értékelését az olyan kódexek teszik lehetővé, amelyek a veszélyességen kívül külön fogalmi elemként kezelik a bűnösséget, bár ilyen megoldás mellett is a valóságos helyzet az illető ország jogirodalmában uralkodó felfogás alapján ismerhető meg. Kifejezetten ellentétes álláspontot képvisel viszont a csehszlovák btk azáltal, hogy többek között a bűnösséget és a motivumot is a társadalomra veszélyesség körébe vonja.¹⁹ Sajátos megoldást nyújt továbbá az NDK büntetőtörvénykönyve, amely a büntettek és vétségek fogalmi meghatározásaiban a társadalomra veszélyességen, illetve a társadalomellenességen kívül külön említi a bűnösség megfelelő faját, illetőleg fajait.²⁰ Később azonban azt írja, hogy a "bűnösség nemének és súlyosságának megállapításánál a cselekmény összes objektív és szubjektív körülményeit, valamint az okait és feltételeit figyelembe kell venni, amelyek az elkövető felelőtlen magatartását meghatározták".²¹ Tehát egyrészt az objektív és szubjektív elemek elhatárolásáról is rendelkezik, másrészt ezek dialektikus kapcsolatára is felhívja a figyelmet, bár az idézett rendelkezésben a bűnösség viszonylatában. Az viszont, hogy a bűncselekmény társadalmi tartalma, a büntettekénél a társadalomra veszélyesség, a vétségeknél pedig a társadalomellenesség is függ szubjektív összetevőktől is, kiderül a két deliktumkategória tényleges elhatárolódásából is. Így ha az objektíve ugyanolyan sérelemmel, vagy veszéllyel járó cselekményt gondatlanul követik el, az csupán vétség és így csak társadalomellenes lehet, szándékos elkövetés esetén viszont már büntettnék, tehát társadalomra veszélyesnek is minősülhet, de esetleg csak akkor válik azzá, ha az elkövető például visszaeső.²² Ezen álláspont felé közelít egyébként a magyar Btk-hoz járuló novella, mikor a 2. §. /3/ bekezdésében így ír: "A bűncselekmény - társadalomra veszélyességének súlya szerint - büntett vagy vétség." A büntett és a vétség közti különbség azonban gyakorlatilag a büntetési tétel függvénye, amit vi-

szont szubjektív körülmények /bűnösség, az elkövető visszaesői minősége, stb./ is befolyásolnak. Ilyenformán a szubjektív elem bevonása a társadalomra veszélyesség fogalmi körébe azt eredményezi, hogy a Btk. eredeti rendelkezései és a novella között nincs kellő elvi összhang.

A cselekményt az objektív társadalomra veszélyességnek csak egy bizonyos szintje esetén indokolt bűncselekményként kezelni, emellett a veszélyesség változó jelenség is. Tipikusan a jogi szabályozás csak követi az életviszonyok változását, aminek az lehet a következménye, hogy egyes magatartásokat még akkor is büntetni rendelnek, amikor azokból már hiányzik a bűncselekménnyé nyilvánítás döntő eleme: a társadalomra veszélyesség, illetőleg annak elégséges foka. Az ellentmondás feloldására valamennyi kódexben történnek lépések. Ezeket az különbözteti meg egymástól, hogy míg egyesek következetesen végig viszik a bűncselekmény fogalmának materiális értelmezését, addig más kódexek, főleg a szocialista törvényességre hivatkozva, "féluton" megállnak. Többségi felfogást képvisel a szovjet kódex, amikor így ír: "Nem bűncselekmény az olyan tevékenység vagy mulasztás, amely formailag kimeríti ugyan az e törvénykönyv Különös Részében meghatározott valamely cselekmény ismérveit, csekély jelentőségére tekintettel azonban nem veszélyes a társadalomra."²³ Ezt a megoldást követi a lengyel, a bolgár, a csehszlovák és a német kódex is, az utóbbi azzal a kiegészítéssel, hogy a veszélyesség fokán belül megköveteli a tettes bűnösségének jelentéktelenségét is.²⁴ Ezen törvénykönyvek szerint a bíróság a cselekmény körülményeinek a mérlegelése alapján megállapíthatja a társadalomra veszélyesség hiányát, és kimondhatja azt, hogy nem történt bűncselekmény. Ettől eltérően a magyar és a román kódexek úgy rendelkeznek, hogy a társadalomra veszélyesség csekély foka mellett a különös részi diszpozíciót megvalósító cselekmény szükségképpen bűncselekmény /ha nincsenek büntethetőséget kizáró okok/. "Ha a bíróság valamely konkrét magatartás elbírálása során a bűncselekmény absztrakt ismérveinek a megvalósulását állapította meg, akkor ezzel szükségképpen a magatartás társadalomra veszélyességét is megállapította" írja Lázár Miklós.²⁵ Nézetem szerint viszont a bűncselekmény megvalósulásának megállapításához a bűncselekmény általános és különös részi ismérveinek együttes megvalósítása szükséges. Ha

tehát a cselekmény egyáltalán nem veszélyes a társadalomra, akkor nem is bűncselekmény, annak ellenére, hogy de lege lata a magyar és a román törvénykönyv nem ad lehetőséget a társadalomra veszélyesség csekély foka esetén a bűncselekmény meg nem alapítására.²⁶ A magyar megoldás "pozitív oldala" az, hogy lehetővé teszi a járulékos cselekményekért /felbujtás, bűnsegély/ a büntetőjogi felelősség érvényesítését, ha azok, illetőleg elkövetőik társadalomra veszélyessége a büntetés kiszabását indokoltá teszi, míg abban az esetben, ha az alapcselekmény - csekélyebb társadalomra veszélyessége miatt, nem lehet bűncselekmény - a járulékos cselekmények ilyen jellegét sem lehetne megállapítani,²⁷ illetőleg ehhez olyan külön rendelkezésre lenne szükség, amely szerint csak a cselekménynek az elkövetéskori elenyésző objektív veszélyessége zárna ki egymagában és minden elkövetőre nézve a bűncselekmény megvalósítását, míg a csekély objektív veszélyesség esetén elkövetőnként külön kellene mérlegelni a szubjektív körülményeket is annak eldöntéséhez, hogy cselekményük rájuk vonatkozólag bűncselekménynek minősül-e.

A cselekmény társadalomra veszélyességének vizsgálata kapcsán a magyar Btk. 60. §-a különbséget tesz "elkövetéskori" és "elbíráláskori" társadalomra veszélyesség között azzal, hogy büntetés kiszabása nélkül figyelmeztetés csak akkor alkalmazható, ha akár az elkövetéskor, akár az elbíráláskor az elkövető cselekményének és személyének egyaránt olyan csekély a veszélyessége, hogy a törvény szerint alkalmazható legenyhébb büntetés is szükségtelen. Véleményem szerint is külön kell vizsgálni az "elkövetéskori" és az "elbíráláskori" társadalomra veszélyességet, s mint a fentebb mondottakból is kitűnik, de lege ferenda az elkövetéskori elenyésző objektív veszélyességnek már egymagában, a csekély objektív társadalomra veszélyességnek pedig a csekély felróhatósággal együttesen kellene kizárnia a cselekmény bűncselekményi jellegét. Más a helyzet az elkövetés és az elbírálás között bekövetkezett olyan változások esetén, amelyekre a törvényhozás nem reagált. Az elbírálás idejére bekövetkezett ilyen kedvező irányú változásokról a szovjet, a csehszlovák és a német büntetőjog intézkedik,²⁸ lényegileg mint a bűncselekményi minőséget érintetlenül hagyó, büntethetőséget megszüntető okokról.²⁹

2. A bűnösség

A szocialista büntetőjog egységes abban, hogy valakit bűncselekmény címén felelősségre lehessen vonni, előfeltétele az illetőnek a bűncselekmény elkövetés időpontjában fennálló és a bűncselekmény elkövetéséhez fűződő bűnössége. A bűnösségen alapuló büntetőjogi felelősség elve kizárja a büntetés alkalmazását olyan "társadalomra veszélyesnek tekintendő személlyel szemben", aki nem bűnös egy konkrét bűncselekmény viszonylatában,³⁰ másfelelől biztosítékot jelent az objektív felelősség érvényesülésével szemben.

A bűnösségnek előfeltétele a beszámítási képesség, amely az ember három irányú képességének komplexuma: a/ képesség a cselekmény lehetséges következményeinek előrelátására /un. felismerési képesség/; b/ képesség a cselekmény társadalmi jelentőségének - társadalomra veszélyes, erkölcstelen - jellegének a felismerésére /un. értékelő képesség/ és c/ képesség a felismerésnek megfelelő akarat kialakítására s az akarat szerinti magatartás tanusítására /un. akaratí képesség/.³¹

Azáltal, hogy a szocialista kódexek a beszámítási képességet kizáró ittás /bódult/ állapotban elkövetett bűncselekmény miatt teljes felelősséget irnak elő, kriminálpolitikai megfontolásokból³² - egyetlen kivételként - a bűnösségen alapuló felelősség elvét akkor is áttörik, ha úgy vélik, hogy mintegy "az elkövetés előtt jelentkező bűnösség pótolja a tényállás megvalósítása pillanatában ténylegesen hiányzó bűnösséget."³³

A szovjet büntetőjog egyébként még a leittasodáshoz fűződő bűnösséget, azaz a leittasodás önhibából eredő, vagyis szándékos vagy gondatlan voltát sem írja elő a büntetőjogi felelősség megállapításához, ellentétben a magyar, a lengyel, a német, a csehszlovák és a román büntetőtörvénykönyvekkel.³⁴

A beszámítási képesség mellett a bűnösség másik előfeltétele, hogy az elkövető a cselekmény elkövetésekor egy bizonyos életkort betöltsön. A magyar büntetőjoggal azonosan a bolgár, a német és a román kódex a 14. évben, a csehszlovák kódex a 15. évben, a szovjet büntetőjog a 16. évben, a lengyel btk. pedig a 17. évben határozza meg a felelősséghez szükséges általános alsó korhatárt.³⁵ Meg kell jegyezni azonban, hogy ezt a határt

meghatározott súlyosabb bűncselekmények vonatkozásában a szovjet büntetőjog a 14., míg a lengyel törvénykönyv a 16. évre szállítja le.³⁶

A bűnösség fajait tekintve, a legtöbb ország kódexének általános része kimondja, hogy a gondatlan elkövetés csak a törvény különös részében meghatározott esetekben büntetendő.³⁷ Ettől a megoldástól csak a szovjet büntetőjog tér el annyiban, hogy ott csak az egyes különös részi tényállások tesznek különbséget a szándékosan és a gondatlanul elkövetett bűncselekmények között. A pönalizálás sajátos megközelítésével találkozunk a román kódexben: a/ tevékenységgel elkövetett gondatlan cselekmény csak akkor képez bűncselekményt, ha a törvény különös része azt előírja; b/ mulasztásból álló szándékos cselekmény mindig bűncselekményt képez, míg a c/ mulasztásból álló gondatlanságból elkövetett cselekmény csak akkor képez bűncselekményt, ha a törvény különös része nem csak a szándékos elkövetésre korlátozza a büntetőjogi felelősséget.³⁸

A szándékos bűncselekmény minősítő körülményét képező eredményre nézve a szovjet büntetőjog kivételével minden kódex kimondja, hogy arra elegendő a gondatlanságnak kiterjednie, sőt a csehszlovák kódex értelmében ugyanez vonatkozik az egyéb minősítő körülményekre is.³⁹ Az ilyen, legalábbis vegyes bűnösség megkövetelése a minősítő körülmény miatti objektív felelősség kizárása szempontjából jelentős.⁴⁰

Figyelemre méltó a lengyel kodifikációs munkálatok során felfedezett azon törekvés, amely szabályozni kívánta az olyan esetet is, amikor a gondatlanságban a szándékosság elemei kimutathatók, de - szemben a bűnösség előzőekben tárgyalt vegyes alakzatával, a culpa dolo exorta-val - az továbbra is gondatlannak minősül. Vagyis ha a szándékos cselekmény önmagában még nem bűncselekmény /pl. foglalkozási szabályok megszegése/, de az eredmény bekövetkeztével azzá válik, akkor - nem gondatlan eredmény által minősített szándékos, hanem - szándékos cselekmény által súlyosabban minősülő gondatlan bűncselekménnyel van dolgunk.⁴¹

Áttérve a bűnösségi alakzatok tartalmának a vizsgálatára, meg kell különböztetni a szándék tudati és érzelmi-akaratit oldalát. A szándékos bűnösség tudati oldalát a társadalomra veszélyesség tudata határozza meg. Ezen az elvi alapon áll a szovjet,

a bolgár és a csehszlovák btk., amikor a szándékosság megállapításához megköveteli, hogy az elkövető az elkövetés időpontjában felismerje cselekménye társadalomra veszélyes jellegét.⁴² A magyar kódexnek a szándékos elkövetésről szóló rendelkezésében a társadalomra veszélyesség tényleges tudatának kritériuma ugyan nem nyer kifejezett megfogalmazást, de következik ez a társadalomra veszélyességben való tévedésre vonatkozó szabályozásból: bár a tényállási elemek tudata /tények tudata/ rendszerint maga után vonja a cselekmény társadalomra veszélyességének tudatát is,⁴³ de lehetséges csupán a társadalomra veszélyességben való tévedés is.

A lengyel, a német és a román törvénykönyv viszont nem tartalmaz utalást arra nézve, hogy a szándékossághoz magának a társadalomra veszélyességnek a tudata is hozzátartoznék.⁴⁴ Ezen nézőpont egyik képviselője Lekschas, aki szerint veszedelmes filantróp álláspont volna a bűnözőtől a társadalomra veszélyesség tudatát megkivánni, mivel ez a törvény hatályon kívül helyezését, illetőleg azt eredményezné, hogy az elkövető beállítottságától tényleg függetlenül, hogy meg lehet-e büntetni az illetőt szándékos elkövetés miatt, vagy sem.⁴⁵ Az ilyen felfogás azonban tévesen közelíti meg a kérdést. Az elkövetett cselekmény társadalomra veszélyességének tudatát nem a jogsértő szubjektív értékitélete jelenti, hanem azt kell nézni, vajon tudja-e, hogy az adott cselekményt a társadalom hogyan értékeli. Ha tehát az elkövető ismeri /ténylegesen tudja/ akár a társadalom, akár a jogrend rosszalló értékitéletét a kérdéses cselekmény vonatkozásában, akkor fennáll a társadalomra veszélyesség tudata.

Ami viszont a szándékosság akarati-érzelmi oldalát illeti; itt a kódexek között lényegi eltérést nem találunk. Mindegyik törvénykönyv egymástól elhatárolja, de azonos büntetőjogi megítélés alá vonja a dolus directust és a dolus eventualis-t. A kódexek közt fogalmazásbeli eltérések vannak, általában szándékosan elkövetett a bűncselekmény, ha az elkövető magatartása következményeit kívánta /akarta stb./, illetőleg a következmények bekövetkeztét tudatosan engedte /azokkal egyetértett, azokba belenyugodott stb./.

A kódexek többsége egymáshoz hasonló módon szabályozza a gondatlanság alakzatait is. A bűncselekmény akkor tekintendő

gondatlanságból elkövetettnek, ha az elkövető előre látta cselekménye lehetséges következményeit, de könnyelműen /megfelelők nélkül, alaptalanul/ bizott azok elmaradásában /feltételezte, hogy elkerüli stb./, továbbá akkor, ha nem látta előre a bekövetkezés lehetőségét, de azt köteles és képes volt előrelátni /tudnia kellett és tudhatta volna/.⁴⁶ Ezen általános megoldástól eltér a német BtK, amely a gondatlanság három esetét különbözteti meg. Az első a már ismertetett luxuria:⁴⁷ előre látja, hogy a törvényi tényállásban megjelölt eredményt előidézheti, de könnyelműen bízik abban, hogy az eredmény nem fog bekövetkezni. A második⁴⁸ és a harmadik⁴⁹ alakzat felhasználja a törvényben meghatározott kötelességfogalmat.⁵⁰ A gondatlanság másik alakzata szerint az is gondatlanul cselekszik, aki kötelességét tudatosan megszegi és ezzel a törvényi tényállásban meghatározott eredményt idézi elő anélkül, hogy ezt előre látná, bár a tényállás felelősségteljes megvizsgálása esetén ezt előre kellett volna látnia, illetve kötelességszerű magatartás esetén ezt el is kerülhetett volna. A harmadik alakzat szerint: gondatlanul cselekszik az is, akinek a cselekmény elkövetése idején a kötelességszegésről ugyan nincs tudomása, mert felelőtlen könnyelműsége következtében azt nem tudatosíthatta, vagy mert általában felelőtlen magatartáshoz szokott s olyan, a törvényi tényállásban meghatározott eredményt idézett elő, amely a kötelességszerű magatartás esetén előrelátható és elkerülhető lett volna. A második és a harmadik alakzat összevetéséből kitűnik, hogy az elkövető az eredményt egyik esetben sem látta előre /negligencia/, de még a második esetben a kötelességszegés tudatos, addig a harmadik alakzatnál az elkövető a kötelességet sem ismerte fel gondatlansága folytán.

Egyedül a bolgár és a német kódex az, amely nemcsak értelemszerűen, hanem expressis verbis is kizáró okként szabályozza a bűnösség hiányát, a vétlenségről szóló külön rendelkezéssel.⁵¹

Az előzőekben tárgyalásra került bűnösséget és annak előfeltételeit, valamint bizonyos további mozzanatokat egyes hazai szerzők újabban felróhatóság néven foglalják össze. A felróhatóság szerkezete az egyik képviselője szerint a következő: 1. a felróhatóság általános előfeltétele a megfelelő életkor betöltése; 2. a cselekményhez tapadó felróhatósági elemek a beszámítási

képesség, a bűnösség és az elvárhatóság; 3. a cselekményhez fűződő pszichikus viszonyon tulnyomó eleme az elkövető társadalomra veszélyessége /személyisége/.⁵² A felróhatóság elemeinek egy része már tárgyalásra került az előzőekben, ezekre a következőkben már nem térünk ki.

A cselekményhez tapadó további felróhatósági elem viszont az említett irányzat szerint az elvárhatóság, /ami nem azonos a negligenciánál szerepet játszó figyelmen, körültekintés elvárhatóságával, hanem a cselekménytől való tartózkodás elvárhatóságát jelenti/, aminek elismerése mellett szól, hogy egyes büntetőjogi intézmények ennek alapján magyarázhatók a legmegfelelőbbben. A szocialista büntetőjogtudomány egyébként az elvárhatóságot általában nem vonja a bűncselekményszemélyiség fogalmába, bár többnyire a szocialista kódexek is ismernek olyan rendelkezéseket, amelyek az elvárhatóság alapján lennének értelmezhetők. Kivételt képez a szovjet büntetőjog, amely az elvárhatósággal kapcsolatba hozható rendelkezéseket lényegileg - két enyhítő körülmény kivételével - nem ismer.⁵³ Más szocialista országok büntetőjogában viszont az elvárhatóság szempontjából lenne magyarázható némely privilegizált alakzat, továbbá a büntethetőséget a különös részben kizáró több ok is. Igen érdekes példa lehet a bolgár btk. 121. cikke, amely szerint: "Az alig megszületett torz csecsemőn elkövetett emberölésért a cselekményt elkövető szülő egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő." Ha valljuk azt az elvet, hogy minden emberi élet egyforma értékű és így minden emberölés egyformán veszélyes a társadalomra, akkor ezen privilegizálás csak az elvárhatóság csökkent mértékével magyarázható.

A felróhatóság utolsó elemének, az elkövető társadalomra veszélyességének /személyiségének/ egyes külföldi szocialista országok büntetőjoga és büntetőjogtudománya a hazainál jóval nagyobb jelentőséget tulajdonít. Sőt az NDK btk. tankommentárja szerint maga "a bűnösség nem állapítható meg az elkövetői személyiség exakt figyelembevételével",⁵⁴ ami egyrészt kétségek nélkül a személyiség náluk meglévő fokozott büntetőjogi jelentőségét jelzi, másrészt azonban úgy vélem, hogy az elkövetett cselekményhez fűződő pszichikus viszonyt jelentő bűnösséget helytelen egybeolvasztani a személyiséggel, s ennél megfelelőbbnek tűnik az

utóbbit külön felróhatósági elemként kezelni.

3. A bűncselekmény, mint büntetendő cselekmény

A szocialista büntetőjogban ma már kivétel nélkül érvényesül a "nullum crimen sine lege" elve, amely szerint bűncselekmény csak olyan cselekmény lehet, amelyet az elkövetésének az idején hatályban lévő törvény büntetendővé nyilvánított.

A Szovjetunióban egyébként csak az 1958-as Alapelvek szüntették meg az analógia alkalmazásának lehetőségét, s átmenetileg némely népi demokratikus ország büntetőjoga is ismerte korábban az analógiát. Az 1922-es, majd az 1926-1928. közötti szovjet büntetőtörvénykönyvnek megalkotói olyan történelmi helyzetben iktatták be az analógia intézményét a tételes jogba, amikor ez még nélkülözhetetlen volt.⁵⁵ Van viszont olyan nézet is, hogy a harmincas évek vége felé már indokolt lett volna ezen intézmény megszüntetése, s ekkorra a szocialista törvényesség megszilárdításának és erősítésének akadályává vált.⁵⁶

A vizsgált kódexek egy része a büntetendő cselekmények egységes kategóriáját ismeri csak. Így jár el a szovjet, a bolgár és a román büntetőjog. Podor József a román álláspontot képviselve azzal érvel, hogy a büntetni rendelt cselekmények súly szerinti felosztása büntettekre és vétségekre egy tisztán formális ismerv - az illető bűncselekményre előírt büntetésfajta - szerint történik, és ezért helyesebb a bűncselekményt mint egységes jogi kategóriát kezelni.⁵⁷

A bűncselekményeknek büntettekre és vétségekre való felosztása mellett szállt síkra már az 1963-as lengyel btk. tervezet is, amely a bírói gyakorlatra való hivatkozással a felosztás nevelési szempontból való jelentőségét hangsúlyozta, mondván, hogy a cselekmény büntettként való elnevezése önmagában is jobban hangsúlyozza a társadalmi rosszallást, mint a vétség. Ebből kiindulva Wolter professzor a bűncselekmények felosztásának alapjául a ténylegesen kiszabott büntetést és a bűnösség formáját javasolta, nevezetesen, hogy a büntett az olyan szándékos bűncselekmény legyen, amely miatt 3 év feletti szabadságvesztést vagy halálbüntetést szab ki a bíróság. A többi szándékos bűncselekmény, valamint az összes gondatlan bűncselekmény

viszont vétségnek minősüljön.⁵⁸ Ezt az álláspontot tette magáévá Andrejew is, abból kiindulva, hogy ha fenn akarjuk tartani a kétféle elnevezést, akkor úgy kell használnunk őket, hogy mindenkor csak olyan cselekményeket vonjunk alájuk, amelyek valóban meg is felelnek elnevezésüknek, tehát a "büntett" mindenkor a súlyosabb, a "vétség" mindenkor az enyhébb rosszallást érdemlő cselekmény legyen.⁵⁹

Az azóta megalkotott lengyel kódex egyébként a büntettek és a vétségek közti elhatárolást nem a kiszabott konkrét büntetés szerint eszközölte, hanem a büntetési tétel alapján: büntett az a szándékos bűncselekmény, amelyet szankciómínimumként legalább három évi szabadságvesztéssel fenyeget a törvény, az ennél enyhébb szándékos, valamint az összes gondatlan cselekmény ellenben vétség, ha a büntetése meghaladja a három hónapi szabadságvesztést, vagy a három hónapi szabadságkorlátozást, illetve az 5.000 Zloty pénzbüntetést.⁶⁰

A német btk. szerint is gondatlan bűncselekmény csak vétség, míg a szándékos bűncselekmény büntett és vétség is lehet. A két intézmény közt úgy van meghuzva a határ, hogy a bűncselekményeknek csak mintegy 10 %-a büntett.⁶¹ E kódex szerint büntettek a jellegük alapján "a Német Demokratikus Köztársaság szuverénitása, a béke, az emberiség és az emberi jogok elleni társadalomra veszélyes támadások, a háborús büntettek, a Német Demokratikus Köztársaság elleni bűncselekmények, valamint az élet elleni szándékosan elkövetett bűncselekmények".⁶² Ezen kívül a büntetési minősítés a szándékos bűncselekmény "súlyához" fűződő következmény is lehet. Ez a helyzet azoknál a szándékos bűncselekményeknél, amelyeket szankciómínimumként legalább két évi szabadságvesztéssel fenyeget a törvény, illetőleg az egyéb szándékos bűncselekményeknél, ha miattuk két évet meghaladó szabadságvesztést szab ki a bíróság.

Meg kell jegyezni, hogy a német btk. a büntett és a vétség mellett ismeri a kihágást is, amelynél a cselekmény kihatása és a tettes bűnössége jelentéktelen, és amelyet a büntető-törvénykönyv vagy más törvény ilyenként jelöl meg. A kihágás a törvénysértések önálló csoportja a btk-ban, amely négy kihágás-

nak minősülő cselekményt ölel fel: a magánlaksértés alapesetét, 50 márka értéket meg nem haladó bizonyos vagyon elleni bűncselekményeket, a becsületsértést és a rágalmazást.⁶³

Anélkül, hogy a büntettek és vétségek közt differenciáló külföldi szocialista kódexek valamelyikének a megoldását javasolnám átvenni, annyiból mégis megfontolandók, hogy nem lenne-e indokolt de lege ferenda a büntettek körét nálunk is szűkíteni. A határvonal alacsony megvonása és méginkább a gondatlan bűncselekmények büntettként való szabályozása ugyanis szükségszerűen fonák következményekkel jár: a bűncselekmények jogkövetkezményeiről, illetőleg a rehabilitációról, avagy a visszaesésről szóló általános részi rendelkezések szempontjából jelenleg az, hogy a cselekmény büntettnek, vagy vétségnek minősül-e, jelentőségében gyakorta /teljesen indokoltan/ eltörpül ahhoz képest, hogy a bűncselekményt szándékosan avagy gondatlanul követték-e el, illetőleg hogy a bíróság szabadságvesztést szab-e ki, s ha igen, annak végrehajtását felfüggeszti-e vagy sem.

II. Egyes büntethetőséget kizáró okok

A büntethetőséget kizáró okok rendszerezése az egyes szocialista büntetőtörvénykönyvekben és a jogirodalomban változó képet mutat. Így például az NDK kódexe és vele összhangban a német jogirodalom⁶⁴ a jogellenességet kizáró okok közé sorolja a jogos védelem, a végszükség és a kötelességösszeütközés mellett az erőszakkal vagy fenyegetéssel való kényszerítést is, amely utóbbi nálunk a beszámítási képességet kizáró okok között szerepel.

Az ilyen és hasonló eltérések miatt a rendszerezési kérdésekre ezuttal nem terjeszkedem ki, hanem a következőkben a büntethetőséget kizáró okokat a nálunk uralkodónak mondható, szokásos rendszerezésben tárgyalom. Még kívánom továbbá jegyezni, hogy valamennyi kizáró ok tárgyalására nem térek ki, hanem csupán azokkal a legjelentősebbekkel foglalkozom, amelyek a törvénykönyvek általános részében vannak szabályozva.

A büntethetőséget kizáró okok jogi természetére nézve a kódexek többnyire nem utalnak kifejezetten, hanem annak tisztázá-

sát, hogy milyen okból zárják ki a büntethetőséget, jórészt a tudományra bizzák. Kivételt képeznek azonban például a bolgár btk-nak azok a rendelkezései, amelyek a jogos védelmet és a végszükséget már a maguk részéről is társadalomra veszélyességet kizáró oknak nevezik.⁶⁵

1. A jogos védelem

Valamennyi vizsgált kódex meghatározza a jogos védelem fogalmát, mint bűncselekményi jelleget, illetve büntethetőséget kizáró okot. Az erről szóló rendelkezések közt lényegbevágó különbség nincs; az eltérések közül leginkább azt indokolt mégis kiemelni, hogy a kódexek többsége /nálunk a "szükségesség" kritériumába beleértelmezett/ arányosságot expressis verbis kritériummá nyilvánítja.⁶⁶

Az egyes kódexek között a legjelentősebb eltérések a jogos védelem határai túllépésének mikénti elbírálására nézve találhatók. A bolgár, a német és a román kódex szerint a jogos védelem határainak ijedtségből, zavarodottságból, stb. való túllépése esetén el kell tekinteni a büntetőjogi felelősségrevonástól,⁶⁷ s nem is differenciálnak aszerint, hogy az ijedtség stb. a felismerési képességet kizárta-e, avagy csupán korlátozta. A lengyel kódex a túllépés esetére alternative a büntetés rendkívüli enyhítését, vagy mellőzését teszi lehetővé, a túllépés kiváltó okáról azonban hallgat, így a rendkívüli büntetésenyhítés nyilván akkor is szóba jöhet, ha a túllépésre nem ijedtség, vagy menthető felindulás miatt került sor.⁶⁸

Speciális a szovjet és a csehszlovák büntetőjog megoldása, ahol - a többi kódextól eltérően - a jogos védelem határainak túllépése csupán enyhítő körülményt képez.⁶⁹ A szovjet büntetőjog szerint egyébként a jogos védelem határainak túllépésével elkövetett szándékos emberölés - függetlenül attól, hogy a túllépést ijedtség, stb. okozta-e vagy sem - privilegizált alakzatnak minősül, s hasonló privilegizált alakzatról a bolgár btk. is intézkedik, amely szerint azonban az ijedtségből vagy zavarodottságból származó túllépés az általános rész alapján már

büntetlenségre vezet.⁷⁰ A jogos védelem túllépésével elkövetett emberölést egyébként nálunk is szerencsésebb lenne privilegizált alakzatként szabályozni, mivel - mint Bókés kimutatta - a 25. §. /3/ bekezdésének az alkalmazása az elkövetőre nézve több szempontból is hátrányosabb, mintha erős felindulásban elkövetett emberölés miatt vonnák felelősségre.⁷¹

2. A végszükség

A vizsgált kódexek vonatkozó rendelkezései alapján megállapíthatjuk, hogy valamennyi törvénykönyv arra az álláspont-ra helyezkedik, hogy csak közvetlen /jelenben fenyegető/ és más módon el nem hárítható /meg nem szüntethető/ veszély fennforgása esetén állapítható meg a végszükség.

Egyetlen külföldi szocialista kódex sem tartalmazza viszont azt a nálunk meglévő további követelményt, hogy a veszély előidézése ne legyen az elkövető terhére róható. A hazai megoldás szerint - mint tudjuk - a végszükség megállapításának feltétele, hogy a cselekmény elkövetőjét a veszély előidézésében se gondatlanság, se szándékosság ne terhelje.⁷² Az, hogy a többi kódexben ilyen ismerv kifejezetten nem szerepel, természetesen nem jelenti azt, mintha a szándékos veszélyelőidézés sem zárná ki a végszükség megállapítását, hiszen - bár a kódexek arról szintén nem szólnak - jogos védelemre sem hivatkozhatik az, aki maga provokálja ki a támadást abból a célból, hogy a támadóval leszámoljon. A gondatlan veszélyelőidézés vonatkozásában azonban a külföldi kódexek megoldása helyesebbnek mutatkozik, mint a hazai, amely utóbbi szerint ha valaki gondatlanul idéz elő olyan veszélyt, amelyből például csak szándékos rongálással menekülhet, akkor a veszélyelőidézés gondatlan volta ellenére szándékos bűncselekmény címén tartozik felelősséggel.

De lege ferenda szerintem olyan szabályozás lenne kívánatos, amely a gondatlan veszélyelőidézés eseteire legfeljebb gondatlan bűncselekmény miatti felelősségrevonást tenne lehetővé.

A kódexek az arányosság tekintetében többféle álláspontot képvisel-

selnek. A szovjet, a bolgár és a csehszlovák btk. szerint a végszükségi cselekmény által okozott sérelemnek kevésbé jelentősnek kell lennie az elhárítottnál.⁷³ A német kódex szerint az okozott és az elhárított kár viszonya az arányosság körüli, de esetcsoportonként eltérően értelmezhető ismérv.⁷⁴ A lengyel törvénykönyv szerint a feláldozott javak nem lehetnek nyilvánvalóan nagyobb értékűek, mint a megmentett javak.⁷⁵ A román megoldás szerint pedig 'a végszükség csak akkor kizárt, ha az elkövető tudta, hogy nyilvánvalóan súlyosabb következményeket okoz az elhárítottnál.⁷⁶ Meg kell jegyezni, hogy a német btk. alapján az arányosság a veszély forrásának megfelelően eltérő megítélés alá esik. A veszély kiváltójával szemben a végszükségi cselekmény által okozott sérelem hasonlóan nagy vagy nagyobb is lehet, mint aminővel a veszély fenyegetett, de nem szabad vele feltűnő aránytalanságban állnia. Máséval szemben viszont nem szabad a veszély elhárításához nagyobb, azonos vagy csak lényegtelenül kisebb kárt okozni, mint amilyen fenyeget.⁷⁷ A lengyel és a német kódex általános része a végszükség viszonylatában is külön szabályozza a túllépést és ilyen esetre lehetővé teszi a büntetés rendkívüli enyhítését, vagy mellőzését.⁷⁸

3. A speciális jogellenességet kizáró okok

Ilyen kizáró okot képez a kötelességek⁷⁹ összeütközése, amely egyedül az NDK kódexében nyer megfogalmazást, a következők szerint: "Aki az őt terhelő kötelességek teljesítése során a tényállás felelősségteljes megvizsgálása után arra határozza magát, hogy kötelességszegést fog elkövetni abból a célból, hogy más kötelességek teljesítésével a társadalmat vagy más személyeket fenyegető, nagyobb és másként el nem hárítható károk bekövetkezését megakadályozza, jogosan jár el és nem követ el bűncselekményt."⁸⁰

Igaz ugyan, hogy az egymás teljesítését kizáró kötelességek viszonylatában az egyik teljesítése lehetetlen és így a lehetetlen teljesítése vonatkozásában voltaképpen mulasztásról sem lehetne szó, mégis indokolt legalább a büntetőjogtudományban a

kötelességgösszeütközés esetére kiterjeszkedni.

Ha ugyanis a/ a kötelességgösszeütközés létrejötte az elkövetőnek felróható, továbbá b/ ha egyik kötelességét sem teljesítette, s végül c/ ha az elkövető a kevésbé jelentős kötelességét teljesíti, a kötelességgösszeütközés már nem zárja ki a büntetőjogi felelősséget.

A csehszlovák btk. a jogos fegyverhasználatra, lényegileg szintén mint a cselekmény társadalomra veszélyességét /jogellenességét/ kizáró okra is kiterjeszkedik a következők szerint: "Nem követ el bűncselekményt az, aki az illetékes törvényes előírások szerinti felhatalmazás keretei közt használ fegyvert."⁸¹

4. A beszámítási képességet kizáró okok

A legtöbb kódex csak a pszichés zavarokból fakadó beszámítási képességet kizáró okokról intézkedik és csak néhány terjeszkedik ki az egyéb kizáró okokra, így a kényszerre és a fenyegetésre is.

A pszichés defektus, általánosítva a vonatkozó szabályozásokat, a büntetőjogi felelősséget akkor zárja ki, ha az elkövető megfelelő intellektuális, illetve akaratú képessége hiányzik.

A pszichés zavar mibenlétét az egyes kódexek különféleképpen közelítik meg. A csehszlovák törvénykönyv szerint büntetőjogiilag az nem felelős, aki cselekményének társadalomra veszélyes voltát lelki zavar miatt nem ismerte fel, illetve emiatt nem volt ura cselekményének.⁸² A szovjet büntetőjog idült elmebetegségben, a szellemi tevékenység időleges zavarában és más kóros állapotban jelöli meg a beszámíthatatlanság okát.⁸³ Hasonló a román kódex megoldása, amely szerint az elmebetegség és "más ok" az, ami relevanciával bír a vonatkozásban.⁸⁴ Mint láthatjuk, a kódexek egy része a beszámítási képességet kizáró okokat összevonva tárgyalja, illetve bizonyos bontásokat alkalmaz ugyan, de nem merev taxatív felsorolás formájában. Ezzel szemben a kódexek másik csoportja - köztük a magyar is - a beszámítási képességet kizáró okok taxatív felsorolását tartalmazza. Ezen utóbbi szabályozás nem szerencsés, mivel a felsorolásból kimaradó rokon ese-

tek megoldása problematikussá válik.

Igy például annak idején a magyar Btá. nem szólt a gyengeelméjűségről, s azt az elmebetegségre vonatkozó rendelkezés szerint bírálták el, jóllehet a gyengeelméjűség pszichiátriai értelemben nem elmebetegség. De nem old meg minden problémát a gyengeelméjűséget immár magában foglaló jelenlegi szabályozás sem. Elegendő e vonatkozásban a Legfelsőbb Biróságot is foglalkoztató pszichopátia problémájára utalni, amely mint lényegileg rendellenes személyi szerkezet, szintén nem elmebetegség, de olykor a beszámítási képességet mégis számottevően befolyásolhatja. De lege ferenda helyes lenne tehát nálunk is a szóban forgó okokat a szovjet büntetőjoghoz hasonlóan a "más kóros állapot"-tal kiegészíteni.

A korlátozott beszámítási képességet a lengyel, a német és a csehszlovák kódex szabályozza azzal, hogy az az állapot általánosan a büntetés rendkívüli enyhítését teszi lehetővé,⁸⁵ illetve ezen túl az NDK btk. - számunkra is megfontolandó - megoldása szerint nem csak a büntetés rendkívüli enyhítésére van lehetőség, hanem a bíróság a büntetőjogi felelősségrevonás helyett vagy mellett elrendelheti az elmeegógyintézetbe való beutalást is.⁸⁶

Az előzőekben tárgyalt kizáró okokon túl a magyaron kívül csak a német és a román kódex az, amely a kényszerre és a fenyegetésre is kiterjeszkedik.⁸⁷

Figyelemre méltó az a speciálisnak mondható német megoldás, amely szerint fennáll a büntetőjogi felelősség, ha a kényszerítés határait az elkövető túllépte, továbbá, amely az élet elleni bűncselekmények viszonylatában a kényszernek és a fenyegetésnek büntethetőséget kizáró hatást nem tulajdonít. A kényszerítés határainak túllépése esetén azonban, ha az elkövető a kényszerítés folytán súlyos pszichikai kényszerhelyzetbe került, a büntetés rendkívüli enyhítésére nyílik lehetőség.

5. A tévedés és a vétlenség

A szovjet és a csehszlovák büntetőjog kivételével valamennyi vizsgált törvénykönyv szabályozza a ténybeli tévedést.

Az egyébként, ami például a bolgár btk-ban akként nyer megfogalmazást, hogy a tudomás hiánya a bűncselekmény tényállásához tartozó valamely tényről kizárja a bűncselekmény vonatkozásában a szándékosságot,⁸⁸ a ténybeli tévedésről külön nem intézkedő kódexek szerint is - szándékhiány folytán - ugyanerre a következményre vezet.

A cselekmény társadalomra veszélyességében való tévedésről expressis verbis csak a bolgár btk. intézkedik.⁸⁹ Azon kódexeknél, amelyeknek a szándékosságról szóló meghatározása a társadalomra veszélyesség tudatát is felöleli, e meghatározásból külön rendelkezés hiányában is ugyanaz következik, mint a bolgár és a hazai büntetőjog vonatkozó tévedési rendelkezéséből. Uralkodó felfogás, hogy a büntetendőséget az elkövető tudatának nem kell átfognia. Ez külön is megfogalmazást nyer a román btk-ban, amely szerint a büntetőtörvény nem ismerése, illetve töves ismerete nem zárja ki a cselekmény büntetőjogi jellegét.⁹⁰ Ettől a lengyel btk. annyiban tér el, hogy szerinte a jogilag tiltottságban való elkerülhető tévedés közömbös, kimondván, hogy "A cselekmény jogellenességének nem ismerése nem zárja ki a felelősséget, ha az elkövető a tévedést elkerülhette volna." Meg kell jegyezni, hogy a bíróság ez esetben a büntetés rendkívüli enyhítését alkalmazhatja a szándékos bűncselekmény elkövetőjével szemben.⁹¹

A bolgár btk. a jogellenes szolgálati parancsot is általános érvénnyel a bűnösséget kizáró okok körébe sorolja, feltéve, ha a parancsot a megállapított rendben adták ki és nem volt nyilvánvaló, hogy bűncselekmény elkövetésére irányul.⁹²

A véttlenségre nézve a német és a román kódex tartalmaz kifejezett rendelkezést.⁹³ A német btk. sajátos megoldása szerint a bűnösség kizárására mind a szándékosan, mind a gondatlanul elkövetett cselekmény vonatkozásában sor kerülhet, amennyiben kötelességének teljesítésére akár objektív, akár szubjektív okból nem volt képes az elkövető. Ilyen szubjektívnek minősülő ok a törvény szerint: az elkövető terhére nem róható olyan személyi természeti akadályoztatás, vagy alkalmatlanság, amely miatt a cselekmény körülményeit nem tudja felfogni, illetve az adott körülmények között az őt terhelő kötelességeket felismerni képtelen.

III. A bűncselekmény stádiumai és elkövetői

1. A bűncselekmény stádiumai

Az egyes kódexekben változó képet mutat a kísérlet és az előkészület büntetethezőségének szabályozása. A kódexek többsége a kísérletet már az általános rész alapján pónalizálja, míg a román, továbbá az NDK btk. szerint csak a különös részben meghatározott esetekben büntetendő.⁹⁴ Az előkészület általános büntetendőségéről csak a szovjet, továbbá eltérő különös részi rendelkezés hiányában a csehszlovák kódex intézkedik,⁹⁵ míg a többi törvénykönyv szerint az előkészület csak akkor büntethető, ha ezt a törvény külön kimondja. A román btk. általános része viszont, a felbujtás kapcsán szabályozott felhívástól eltekintve,⁹⁶ az előkészület büntetendőségéről egyáltalán nem intézkedik.

Az előkészület a bűncselekmény külvilágba lépésének első szakasza.

A jogi tárgy vonatkozásában csupán távoli veszélyt hoz létre, és mint ilyen büntetőjogi büntetést többnyire nem érdemel,⁹⁷ Így amikor egyes kódexek az előkészületet általános érvénnyel büntetni rendelik, nem téveszthető szem elől, hogy ugyanezek a kódexek a bűncselekményfogalom kapcsán azt is előírják, hogy a csekély jelentőségű, illetve veszélyességű cselekmények nem képeznek bűncselekményt, aminek nyilvánvalóan komoly gyakorlati jelentősége van az előkészület viszonylatában.

Az egyes stádiumok büntetését illetően megállapíthatjuk, hogy főleg kísérlet, de részben az előkészület viszonylatában is a parifikációs elv érvényesül bizonyos - helyenként lényegi - módosításokkal. A román kódex kivételével -, amely a kísérlet büntetési tételét úgy állapítja meg, hogy annak alsó határa az egyébként speciális minimum fele /ami azonban a generális minimumnál enyhőbb nem lehet/, a felső határa pedig az egyébként speciális maximum fele⁹⁸ - valamennyi többi törvénykönyv a befejezett bűncselekményre megállapított büntetési keret alapján

rendeli büntetni a kísérletet.

A szovjet, a csehszlovák és a német büntetőjog ugyanezt a megoldást követi az előkészület, illetőleg a büntetendővé nyilvánított előkészület vonatkozásában is.⁹⁹

A parifikáció korrekciójaként a kódexek többsége a büntetés kiszabása vonatkozásában lehetőséget ad a jogalkalmazónak arra, hogy a kísérletet és az előkészületet enyhébben büntesse. A bolgár és a német btk. - a bűncselekmény megvalósítása fájának, illetve azon okoknak a vizsgálata alapján, amelyek miatt a bűncselekmény befejezése elmaradt - lehetővé teszi a büntetés rendkívüli enyhítését.¹⁰⁰ Az előzőekben ismertetett körülményeket a szovjet és a csehszlovák kódex szerint is figyelembe kell vennie a büntetés kiszabása során a bíróságnak,¹⁰¹ ami különösen a szovjet büntetőjog általános enyhítő rendelkezése alapján¹⁰² komoly enyhítési lehetőséget jelent.

Ami magát a kísérlet meghatározását illeti, lényeges különbségekkel a hazai jogunkhoz képest alig találkozunk. A kódexek a kísérlet fogalmát meghatározva általában arra a megállapításra jutnak, hogy az lényegileg nem más, mint pozitív a bűncselekmény megkezdése és negatív annak be nem fejezése. Kísérlet természetesen csak a szándékos bűncselekmények viszonylatában lehetséges. A hazai jogirodalomban is megtalálható az a nézet, hogy a kísérlet fogalmilag a védett tárgyat közvetlenül veszélyeztető cselekmény, leginkább a szovjet büntetőjogban érvényesül, amely szerint: "Kísérlet az a szándékos cselekmény, amely közvetlenül a bűncselekmény elkövetésére irányul, amennyiben a bűncselekmény befejezése az elkövető akaratától független okok miatt maradt el."¹⁰³ E rendelkezés egyébként az önkéntes visszalépés eseteit voltaképpen már kívül rekeszti a kísérlet fogalmi körén.¹⁰⁴ Megemlíthető sajátosság továbbá, hogy a bolgár btk. a teljes és a nem teljes kísérletet a törvénytövegeben egyaránt említi.¹⁰⁵

Az alkalmatlan kísérletet a hazai jogon kívül a lengyel és a román btk. szabályozza csak. A lengyel kódex szerint: "Kísérlet esete forog fenn olyankor is, amikor az elkövető nincs tudatában annak, hogy a véghezvitel lehetetlen", ilyen esetben azonban a büntetés rendkívüli enyhítésére, esetleg mellőzésére

van lehetőség.¹⁰⁶ A román megoldás szerint: ha a befejezetté válás akadályául az eszköz elégtelensége vagy fogyatékosága, illetve az szolgálta, hogy a cselekmény elkövetése idején a tárgy nem volt azon a helyen, ahol a tettes vélte, a kísérletre vonatkozó általános rendelkezések alkalmazandók, ha viszont a bűncselekmény befejezésének lehetetlensége a véghezvitel elgondolási módjának tudható be, a cselekmény nem is minősül kísérletnek.¹⁰⁷ Ebből kitűnően a román btk. álláspontja ahhoz hasonló, mint aminőt hazai jogirodalmunkban az abszolút és relatív alkalmatlanság szerint differenciáló Pintér Jenő képvisel.¹⁰⁸

Az előkészület fogalmát /a román kivételével/ valamennyi kódex meghatározza, úgy, hogy azon lényegileg a bűncselekmény elkövetéséhez szükséges /könnyítő/ feltételek szándékos megteremtését /biztosítását/ értik. Az előkészületi cselekmény formáinak példázó felsorolása azt a célt szolgálja, hogy könnyebb legyen megvonni azokat a határokat, amelyek átlépésével már a kísérlet kezdődik.¹⁰⁹ A legtöbb kódex ilyen felsorolásában megtaláljuk a bűncselekmény elkövetéséhez szükséges eszközök, szerszámok beszerzését, alkalmassá tételét, előkészítését, stb. A lengyel btk. szerint előkészületi változatot képez a bűncselekmény elkövetése céljából a más személlyel való megállapodás is, de ugyanakkor lényegileg a felhívás már a részességről szóló rendelkezések körébe tartozik, amely utóbbi megoldás egyébként a román btk-ban is megtalálható.¹¹⁰ Az előkészületi alakzatok között egyébként a felhívást, az ajánlkozást és a vállalkozást egyetlen kódex sem említi külön.

Az előkészülettől, illetőleg a kísérlettől való önkéntes visszalépés esetén minden kódex szerint csupán az esetleges maradékbűncselekmény címén tartozik felelősséggel az elkövető. Ezen felelősségről egyébként csak a lengyel és az NDK btk. nem intézkedik kifejezetten.

A csehszlovák kódex 66. §-a már az általános részben büntethetőséget megszüntető okként szabályozza az e §-ban felsorolt befejezett bűncselekmények viszonylatában is a tevékeny megbánást, és pedig a káros következmények önkéntes meggátolását, vagy helyrehozatalát, továbbá a még kellő időben történt önkén-

tes feljelentést. /Van olyan felfogás is, hogy az egyébkénti visszalépési rendelkezések csak akkor alkalmazandók, ha a 66. §. nem biztosít büntetlenséget.¹¹¹/

A lengyel és a bolgár btk. viszont a részesség kapcsán is tartalmaz külön visszalépési rendelkezéseket.¹¹² Az előbbi kódex rendelkezése szerint: "Nem büntethető az a felbujtó, vagy bűnsegéd, aki önként megakadályozta a tiltott cselekmény elkövetését". Azzal a részessel szemben pedig, aki önként egykezett a tiltott cselekmény elkövetését megakadályozni, éppugy a büntetés rendkívüli enyhítése válik lehetővé, mint ha akár a tettesnek, akár a részesnek az önkéntes eredményelhárításra irányuló törekvése maradt sikertelen. Kizárt viszont a kedvezményeknek azok javára való alkalmazása, akik azért bírnak rá más személyt a tiltott cselekmény elkövetésére, hogy ellenük büntetőeljárás megindítását tegyék lehetővé /un. agent provocateur/.

2. A bűncselekmény elkövetői

A bűncselekmény elkövetőit illetően egyrészt a tettességnek, másrészt a részességnek a törvényi tényálláshoz való viszonyon alapuló elhatárolásával az összehasonlított kódexekben általában nem találkozunk. Sőt a szocialista büntetőjogban egy-égesnek mondható csoportosítás sem alakult ki a bűnelkövetők különböző kategóriáira nézve.

Igy a csehszlovák btk. -, amelynek rendszerezése e tekintetben a leginkább hasonlít a magyar büntetőjog megoldásához - a tetteseket és társtetteseket állítja szembe a részesekkel, és pedig a szervezővel, felbujtóval és bűnsegéddel.¹¹³ Lényegileg ilyen megoldást követ a lengyel btk. is, azzal az eltéréssel, hogy a tettessel és a társtetesssel együtt említi az "irányító"-t is,¹¹⁴ aki a csehszlovák btk. szerint mint szervező általában részesnek minősülne. Mindezekkel szemben az NDK btk. a felbujtón és bűnsegéden kívül részesként kezeli a társtettet is.¹¹⁵ A szovjet büntetőjog értelmében pedig a bűncselekmény elkövetésében két vagy több személy szándékos együttes részvé-

tele esetén a tettes és a szervező is bűnrészes, a felbujtón és bűnsegéden kívül.¹¹⁶ Végül a bolgár és a román btk. megoldásai szerint az elkövetők /részesek/ mintegy egységes kategóriájának alakzatai a tettesség, a felbujtás és a bűnsegély.¹¹⁷

Azok a kódexek, amelyek a tettesi cselekményt is meghatározzák, többnyire a közvetlen elkövetésre, illetve a bolgár btk. megoldása szerint a büntett tulajdonképpeni végrehajtásában való részvételre utalnak.¹¹⁸ Az NDK btk. tettességfogalma azonban a közvetett tettességet is kifejezetten felöleli: "Tettesként tartozik büntetőjogi felelősséggel az, aki valamely bűncselekményt maga valósít meg, vagy olyan más személlyel valósítat meg, aki e cselekményért maga nem felelős."¹¹⁹ A román btk. értelmében ellenben a közvetett tettesség az ún. alkalmatlan részesség egyik fajtáját képezi, amely utóbbinak másik változata a gondatlanul, illetve bűnösség hiányában eljáró tettesnek nyújtott szándékos segítség.¹²⁰ E vonatkozásban a románéhoz hasonló a lengyel btk.-nak is az az álláspontja, hogy a részesség miatti felelősségnek nem feltétele a tettes felelősséggel tartozása, a felbujtó és a bűnsegéd a szándéka határain belül akkor is felel, ha az a személy, aki a tiltott cselekményt elkövette, vagy akinek azt el kellett volna követnie /pl: a beszámítási képesség hiánya miatt/ egyáltalán nem vonható felelősségre.¹²¹

A külföldi szocialista kódexek a magyar Btk-tól eltérően a bűnsegély leggyakoribb változatainak példázó felsorolására is kiterjeszkednek. Mig korábban /az ukrán és a grúz btk. kivételével/ a szovjet büntetőjog szerint a bűnpártolás is bűnsegélynek minősült, az Alapelvek hatálybalépése óta a szocialista kódexekben egységesen érvényesülő elv, hogy a bűnkapcsolatok csak sui generis bűncselekményként, a különös részben meghatározott esetekben büntethetők.

A vizsgált kódexek általában a parafikációs elvet követik, amely szerint valamennyi elkövető azonos büntetési tétel alapján felel, s a részvétel jellege és foka ennek megfelelően többnyire csak a büntetés kiszabása során veendő figyelembe /a parafikáció a csehszlovák büntetőjogban csak eltérő rendelkezés hiányában érvényesül¹²²/.

Bár az elkövetőkre azonos büntetési tételek az irányadóak, mégis külön törvényi megfogalmazást is nyer néhány kódexben az, hogy némely közreműködési alakzat veszélyessége kisebb is lehet a tettesi cselekmény veszélyességénél. Így az NDK btk. szerint a bűnsegéddel és a cselekmény elkövetésében csekély részvétellel közreműködő társtettestel szemben a büntetés rendkívüli enyhítésére van lehetőség, illetve csekély fokú bűnösség és jelentéktelen részvétel esetén a büntetés mellőzhető is.¹²³ A bűnsegéddel szemben a büntetés rendkívüli enyhítésére lehetőséget nyújt a bolgár kódex is.¹²⁴

Részességről az uralkodó felfogás szerint csak legalább kísérleti szakba jutott tettesi alapcselekmény esetén lehet szó. A részesség ilyen járulékos jellegével lényegileg szakító lengyel btk. alapján azonban felbujtás, illetőleg bűnsegély létrejöttéhez nem szükséges tettesi alapcselekmény, bár annak hiányában a "részessé" szemben /akinek magatartása nálunk fogalmilag csupán előkészületnek, így felhívásnak stb.-nek minősülne/ a büntetés rendkívüli enyhítésére vagy mellőzésére van lehetősége a bíróságnak.¹²⁵ Ezzel rokon a román kódexnek a sikertelen felbujtásról szóló rendelkezése, amely szerint azok a felbujtói cselekmények, amelyek után nem következett be a cselekmény véghezvitele, s ugyancsak amelyek nyomán a tettes elállt vagy megakadályozta az eredmény bekövetkezését /vagyis ha a tettes a kísérleti szakban önként visszalépett/, részességnek minősülnek, de lényegesen enyhébb szankcióval vannak fenyegetve, illetve meghatározott kevésbé súlyos bűncselekmények vizsgálatában nem is büntetendők.¹²⁶

A magyar Btk. 15. §-a relációjában jelentős eltérések is mutatkoznak hazai jogunkhoz képest. Az NDK btk. szerint a törvényben meghatározott személyi körülmények, amelyek a büntetőjogi felelősséget akár fokozzák, akár csökkentik, akár kizárják, a többi elkövetőre nem hatnak ki.¹²⁷ A lengyel btk. szerint a "tisztán személyi körülmények" azok, amelyek csak annak a vonatkozásában vehetők figyelembe, akinél fennállnak.¹²⁸ A román btk. értelmében is csak a cselekményre vonatkozó körülmények hatnak ki arra, aki azokról tudott.¹²⁹ A bolgár btk. szerint

viszont csak azok a körülmények hatnak ki a többi elkövetőre, amelyek a bűncselekményként minősülést megalapozzák, azok a körülmények azonban, amelyeknél fogva az elkövetők valamelyike nem büntethető, illetve enyhébb vagy súlyosabb büntetés alá esik, a többi elkövetőre nem hatnak ki.¹³⁰ Végül megjegyzem, hogy a szóban forgó problémára a szovjet és a csehszlovák kódexek nem terjeszkednek ki.

Irodalomjegyzék

- A büntető törvénykönyv kommentárja. Bp., 1968.
- Andrejew, Igor: A büntetőjog kodifikációjának egyes kérdései a Lengyel Népköztársaságban. JK 1961. évf. 9.sz.
- Bókés Imre: A büntetőjogi felelősség helyettesítésének egyes elvi kérdései a magyar büntetőjogban. JK 1961. 10. sz.
- Cereteli - Makasvili: A bűnfelelősség elvének fejlődése a szovjet büntetőjogban. JK 1967 évf. 1. sz.
- Cieslak Marian: A büntetőjog néhány kérdése a Lengyel Népköztársaságban, annak kodifikációs munkálataiban. JK 1965 évf. 1-2. sz.
- Försei Gyula: A komparatív módszer a jogtudományokban. Gazdaság és Jogtudomány VI.k. 3-4. sz.
- Fodor József: Az új román büntetőtörvénykönyv alapintézményei. JK 1969.évf. 10.sz.
- Földvári József: Az egység és a halmazat határesetei a büntetőjogban. Bp., 1962
- Horváth Tibor: A szovjet büntetőjog kézikönyve. /Ismeretítés/ JK 1969 évf. 11.sz.
- Horváth Tibor: Az élet, testi épség, egészség büntetőjogi védelme. Bp., 1965
- Ismeretítés Hatala. V: Az előkészület a csehszlovák btk. szerint c. művéről. Külföldi Jogi Cikkgyűjtemény. 1965 évf. 3.sz.
- Kádár Miklós - Kálmán György: A büntetőjog általános tanai. Bp., 1966
- Lázár Miklós: A társadalomra veszélyesség hiányának néhány problémája. JK 1971 évf. 7.sz.
- Lázár Miklós: Az európai szocialista államok büntető törvénykönyvei általános részének néhány sajátossága. Állam- és Jogtudomány, XV. k. 2.sz.
- Nyikiforov - Sijapocsnyikov: A szovjet büntetőjog továbbfejlesztésének néhány kérdése az SzKP programjának fényében.
- Külföldi Jogi Cikkgyűjtemény, 1962 évf. 2.sz.

Myikiforov - Szergejeva - Sljapocsnjikov: A büntetőjogi felelősség alapja a szovjet jogban és a materiális felfogásnak kérdése. JK 1961 évf. 7-8.sz.

Pintér Jenő: A veszély fogalma és jelentősége a büntetőjogban. Bp., 1965

Piontkovszkij A.A: A büntetőjogi felelősség alapja. JK 1960 évf. 4.sz.

Prencsil Gustav - Tolar Jan: Az új csehszlovák büntető törvényekről. Külföldi Jogi Cikkgyűjtemény. 1962 évf. 2. sz.

Romaskin - Gercenzon: A Szovjetunió és a szövetséges köztársaságok büntetőtörvényeinek Alapelvei. JK 1959 évf. 9.sz.

Strafrecht der Deutschen Demokratischen Republik. Bd. I. Berlin, 1970

Szabó Imre: Az összehasonlító jog elméleti kérdései. Állam és Jogtudomány, 1972 évf. 2. sz.

Tokaji Géza: Adalékok a bűncselekménnyfogalom felépítéséhez. Szeged, 1972

Viski László: Közlekedési büntetőjog. /Doktori értekezés tézisei/ Bp., 1971

Wiener A. Imre: A felelősségi és büntetési rendszer két új szocialista kódexben. JK 1970 évf. 2-3.sz.

Wiener A. Imre: Ismertetés Lekschas-Loose-Renneberg: Felelősség és bűnösség az új büntető törvénykönyvben c. műről. JK 1965 évf. 10.sz.

Jegyzetek

- 1 Vö. Szabó Imre, 197. s. köv. o.; Börsi, 180. s. köv. o.
- 2 Börsi, 188. o. a jogösszehasonlítás funkcionális módszerének lényegét abban látja, hogy lehetőséget ad annak vizsgálatára, hogy ugyanazt a funkciót a különböző államok milyen jogi eszközökkel szolgálják. Véleménye szerint egyazon társadalmi rendszeren belüli jogösszehasonlításra ez a módszer - korlátai ellenére - széles körben igen hasznosan alkalmazható. Erre az eredményre jut Szabó Imre, 197. s. köv. o. is, aki szerint a funkcióazonosság elegendő alapot szolgáltat a jogösszehasonlítás megalapozottságához.
- 3 A bűncselekményszegítési fogalomra nézve a büntető jogtudományban kialakult felfogások nem tartoznak jelen dolgozat keretei közé. E téma részletesebb tárgyalását l. pl. Kádár-Kálmán, 207 - 214. o.
- 4 Szovjetunió, Lengyelország, Német Demokratikus Köztársaság, Csehszlovákia, Románia, Bulgária.
- 5 Vö. Wiener: Két új szocialista kódex, 75. o.
- 6 Vö. Lázár: Az európai szocialista államok büntető törvénykönyvei, 249. s. köv. o. A szovjet és a csehszlovák büntetőjogban, mint arról később még említés történik, a szándékosságról szóló rendelkezés ad eligazítást a tévedésre nézve is.
- 7 Hazai viszonylatban pl. a Btá-nak a bűncselekményszegítési fogalomról szóló 1. §. /3/ bekezdése még nem utalt kifejezetten a bűnösségre.
- 8 A Szovjetunió és a szövetséges köztársaságok Büntetőtörvényeinek Alapelvei /1958 december 25-én elfogadva/, illetve az Oroszországi Szovjet Szocialista Köztársaság Büntetőtörvénykönyve /hatályba lépett 1961 január 1./.
A Lengyel Népköztársaság Büntetőtörvénykönyve /1969. április 19-i törvény/.
A Német Demokratikus Köztársaság Büntetőtörvénykönyve /1968. január 12-i törvény/.

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság Büntetőtörvénye /1961 november 29-én kelt, 1962 január 1-én hatályba lépett törvény/.

A Bolgár Népköztársaság Büntetőtörvénykönyve /1968 március 15-én kelt, 1968 május 1-én hatályba lépett törvény/.

A Román Szocialista Köztársaság Büntetőtörvénykönyve /1961 november 29-én kelt, 1962 január 1-én hatályba lépett törvény/.

- 9 Lengyel btk. 1. cikk
- 10 NDK btk. 1. §. /2/-/3/ bek.
- 11 Lengyel btk. 26. cikk 1. §.
- 12 NDK btk. 1. Fejezet 2. cikkéből kitűnően e kódex külön szól a bűnösségről a felelősségi alapelvek közt is.
- 13 NDK btk. 1. §. /2/ bek.; továbbá 28-29. §.
- 14 Az OSzSzsZK btk. az 51. cikkben, a bolgár btk. a 77. cikkben, a román btk. a 90-98. §§-ban rendelkezik a büntetőjogi felelősség helyettesítéséről.
- 15 Vö. Békés, 510. s köv. o.
- 16 Vö. pl. Horváth Tibor: Az élet, 141-143. o.; Tokaji, 9.o.
- 17 Az Alapelvek szerint; a szovjet társadalmi és államrend, a szocialista tulajdon, a polgárok személye és jogai, valamint az egész szocialista jogrend.
Az NDK btk. szerint; a polgárok jogai és érdekei, a szocialista tulajdon, a társadalmi és az állami rend, a társadalom más jogai és érdekei.
A bolgár btk. szerint; a társadalmi vagy állami rend, az állampolgárok személye, politikai-, munka-, vagyoni és más jogai, a szocialista gazdasági rendszer, a szocialista tulajdon vagy más a jogrend védte érdek.
A román btk. szerint; a Román Szocialista Köztársaság, az állam szuverenitása, függetlensége és egysége, a szocialista tulajdon, a személy és annak jogai, az egész jogrend.
A csehszlovák btk. szerint; a társadalmi és államrendszer, a szocialista tulajdon, az állampolgárok jogai és jogos érdekei.
- 18 Vö. Wiener: Ismertetés, 532 - 534. o.

- 19 Csehszlovák btk. 3. §. /4/ bek.
- 20 NDK btk. 1. §. /1/ bek.
- 21 NDK btk. 5. §. /2/ bek.
- 22 NDK btk. 1. §. /2/ - /3/ bek.
- 23 Alapelvek 7. cikk. /2/ bek.; vö. Nyikiforov - Szergejeva - Sljapocsnikov, 388 s köv. o.
- 24 Lengyel btk. 26. cikk; bolgár btk. 9. cikk /2/ bek; cseh-szlovák btk. 3. §. /2/ bek.; NDK btk. 3. §. /1/ bek.
- 25 Vö. Lázár: A társadalomra veszélyesség, 342 s köv. o.
- 26 Kommentár, 25.o.
- 27 Vö. Kádár - Kálmán, 224. o.; illetve kommentár, 25. o.
- 28 Alapelvek 7. cikk /2/ bek.; csehszlovák btk. 3. §. /2/ bek., NDK btk. 3. §. /1/ bek.
- 29 Vö. Alapelvek 7. cikk /2/ bek.; valamint az NDK btk. 3. §. /1/ bek.
- 30 Piontkovszkij, 237. o. írja, hogy "a Szovjetunió és a szövetséges köztársaságok 1924 évi Alapelvei, valamint az ezek alapján megalkotott egyes köztársasági büntetőtörvénykönyvek, bizonyos repressziós intézkedések /kiutasítás és száműzetés/ alkalmazását tették lehetővé olyan személyekkel szemben, akik multbeli tevékenységük, vagy bűnöző elemekkel való kapcsolataik révén veszélyesnek minősültek, függetlenül attól, hogy követtek-e el meghatározott bűncselekményt."
- 31 Lényegileg így Békés; vö. kommentár, 136. o.
- 32 Kommentár, 144-145. o., illetve Andrejew, 449. o.
- 33 Andrejew, 449. o. A probléma lehetséges megoldásai közül a legmegfelelőbbnek egy sui generis bűncselekmény megállapítását látja indokoltnak /aminőt nálunk a III. Bn. szabályozott./
- 34 Alapelvek 12. cikk; lengyel btk. 25. cikk 3. §.; német btk. 15. §. /3/ bek.; csehszlovák btk. 25. §; román btk. 49. §. /2/ bek.
- 35 Alapelvek 10. cikk; csehszlovák btk. 11. §.; bolgár btk. 32. cikk /1/ bek.; lengyel btk. 9. cikk 1-2. §§; NDK btk. 65. §. /2/ bek.; román btk. 99. §. /1/ bek; magyar Btk. 20. §.
- 36 Alapelvek 10. cikk /2/ bek.; lengyel btk. 9. cikk 2. §.
Megjegyzendő, hogy a lengyel kódex a 16-17. életév esetén az ügy körülményeinek, s az elkövető tulajdonságainak és szemé-

lyi feltételeinek mérlegelésétől teszi függővé a felelősséget.

- 37 Lengyel btk. 6. cikk; bolgár btk. 11. cikk /4/ bek.; csehszlovák btk. 3. §. /3/ bek.; NDK btk. 5. §. /3/ bek.; román btk. 19.§. /2/ bek.; magyar Btk. 2.§. /1/ bek.
- 38 Román btk. 19.§. /2/ bek.; vö. Fodor, 538. o. is.
- 39 Kivéve ha a törvény különös része megköveteli a minősítő körülményre is kiterjedő szándékot; csehszlovák btk. 6.§.
- 40 A külön szabályozást hiányolja Piontkovszkij, 236. s köv. o. Mint írja, "Amennyiben az elkövető szándéka átfogja a bekövetkezett súlyosabb eredményeket is, a felelősség megállapítása problémákat nem vet fel. Olyan esetben azonban, amikor a szándék hiányzik ... nagyon közelfekvő az objektív felelősségre való elcsuszás veszélye. Éppen ezért célszerű lenne ezt a kérdést közvetlenül a büntetőtörvényben szabályozni."
- 41 Andrejew, 449. o. Más kérdés, hogy maga a szerző a minősített esetek túlzott elszaporításának elkerülése szempontjából vitathatónak tartja az ilyen szabályzást; érdekes viszont, hogy nálunk a Bn hatálybalépése óta a Btk. 194 és 194/A §§ tartalmaznak hasonló bűnösségi kombinációt.
- 42 Alapelvek 8. cikk; bolgár btk. 11. cikk /2/ bek.; csehszlovák btk. 4. §.
- 43 Vö. kommentár, 100. o.; továbbá Cereteli - Makasvili, 14. s köv. o.
- 44 Lengyel btk. 7. cikk 1. §; NDK btk. 6. §.; román btk. 19.§. /1/ bek.
- 45 Vö. Kádár - Kálmán, 421. o.; Wiener: Ismertetés, 532. s köv.o.
- 46 A jogirodalomban széles körben érvényesülő azt a nézetet, hogy az előreláthatóságot az elkövető szubjektív tulajdonságai alapján kell megítélni, képviseli pl. Piontkovszkij, 236. s köv. o. is.
- 47 NDK btk. 7. §.
- 48 NDK btk. 8. §. /1/ bek.
- 49 NDK btk. 8. §. /2/ bek.
- 50 Vö. NDK btk. 9. §., amely szerint egyes esetekben az elhárítási kötelesség nem csak a veszély előidőzőjét terheli, más esetekben viszont ez a kötelesség csak a veszély előidőzőjé-

re terjed ki. Az előbbi a felelős személyt a cselekvés időpontjában törvénynél, hivatásánál, foglalkozásánál vagy a sértetthez való viszonyánál fogva terheli. Az utóbbi viszont abból következik, hogy az elkövető más személyekre vagy a társadalomra meghatározott veszélyeket idéz fel.

51 Bolgár btk. 15. cikk.; NDK btk. 10.§. A kérdés részletesebb tárgyalására a büntethetőséget kizáró okok kapcsán visszatérnek a következőkben.

52 Vö. Tokaji: 30. s. köv. o.; továbbá Viski, 16. s köv. o., aki szerint a bűncselekmény a felróható büntetőjogellenes cselekmény, s alkotó részei a társadalomra veszélyesség, a tényállásszerűség és a felróhatóság. /A tényállásszerűség a szerző dogmatikai rendszerében egyrészt a diszpozíció-szerűséget, másrészt negatív elemként a jogellenességet kizáró okok hiányát tételezi fel; a büntetőjogellenességhoz a társadalomra veszélyesség és az említett értelemben fel-fogott tényállásszerűség egyaránt szükséges./ A felróhatóság összetevői viszont szerinte a bűnösség, továbbá annak előfeltételei: az életkor és a beszámítási képesség, végül a felróhatóságot kizáró okok hiánya, beleértve az elvárhatóságot kizáró okok hiányát is. Viski és Tokaji egymással rokon felróhatósági koncepciói közti leglényegesebb különbség, hogy az előbbi szerző az elkövető társadalomra veszélyességének /személyiségének/ bűncselekményfogalmi jelentőségét tagadja.

53 OSzSzSzk btk. 38. cikk /2/-/3/ bek. Megjegyzendő, hogy a különös részre nézve csupán az OSzSzSzk btk. rendelkezései voltak hozzáférhetők számomra.

54 Stafrecht, 84. o.

55 Romaskin - Gercenzon, 435. o. szerint "Amidőn 1922-ben az első szovjet Büntető Törvénykönyvet elfogadták, ennek szerkesztői azért javasolták az analógia elfogadását, mert a szovjet államnak akkor mindössze öt éves törvényhozási tapasztalata volt és a törvényalkotás nem tudott mindenkor idejében reagálni az osztályharc változó formáira, az új bűncselekményi formák megjelenésére, stb."

- 56 Vö. Romaskin - Gercenzon, 433. s köv. o.; valamint Nyikofo-
rov - Szapocsnikov, 388. s köv. o.
- 57 Fodor, 537 - 538. o.
- 58 Vö. Cieslak, 22.o.
- 59 Vö. Andrejew, 449. o.
- 60 Lengyel btk. 5. cikk 2-3 §§.
- 61 Vö. Strafrecht, 68. o.
- 62 NDK btk. 1. §. /2/-/3/ bek.
- 63 NDK Btk. 4. §. /1/ bek.
- 64 Vö. Strafrecht, 109. o.
- 65 Bolgár btk. 12. cikk /1/ bek.; 13. cikk /1/ bek.
- 66 Alapelvek 13. cikk; bolgár btk. 12.cikk; csehszlovák btk.
13. §; román btk. 44. §.; lengyel btk. 22. cikk 3. §.
- 67 Bolgár btk. 12. cikk /3/ bek.; NDK btk. 17. §. /2/ bek.;
román btk. 44. §.
- 68 Lengyel btk. 22. cikk 3.§.
- 69 Alapelvek 33. cikk 5.; csehszlovák btk. 33. §. f.
- 70 OSzSzSzk btk. 105. cikk; bolgár btk. 119. cikk.
- 71 Kommentár, 175-176. o.
- 72 Kommentár, 178. o. Vö. viszont Strafrecht, 114. o., amely
szerint "közömbös, vajon a veszélyt maga a cselekvő bünyösen
hozta-e létre, vagy sem."
- 73 Alapelvek 14. cikk; bolgár btk. 13. cikk; csehszlovák btk.
14. §.
- 74 NDK btk. 18. §. /1/ bek.
- 75 Lengyel btk. 23. cikk 1. §.
- 76 Román btk. 45. §. /2/ bek.
- 77 NDK btk. 18.§. /1/ bek.; vö. Strafrecht, 113-114. o.
- 78 Lengyel btk. 23. cikk 2.§.; NDK btk. 18.§. /2/ bek.
- 79 NDK btk. 9. §-a értelmében "kötelességek azok, amelyek a
felelős személyt a cselekvés időpontjában törvénynél, hi-
vatásánál, foglalkozásánál, vagy a sértetthez való viszo-
nyánál fogva terhelik a káros következmények vagy veszélyek
elhárítására, vagy amelyek annál fogva hárulnak rá, hogy
magatartásával más személyekre vagy a társadalomra meghatá-
rozott veszélyeket idéz fel."
- 80 NDK btk. 20. §. /1/ bek.

- 81 Csehszlovák btk. 15. §.
- 82 Csehszlovák btk. 12. §.
- 83 Alapelvek 11. cikk.
- 84 Román btk. 48. §.
- 85 Lengyel btk. 25. cikk 2. §.; NDK btk. 16.§. /2/ bek.;
csehszlovák btk. 32. §. /2/ bek.
- 86 NDK btk. 16. §. /1/ - /3/ bek.
- 87 NDK btk. 19. §.; román btk. 46. §.
- 88 Bolgár btk. 14. cikk /1/ bek.; illetőleg a /2/ bek. szerint "Ezt a rendelkezést gondatlan cselekmények esetében is alkalmazni kell, amennyiben maga a tudomás hiánya a ténykörülményekről nem gondatlanság következménye."
- 89 Bolgár btk. 15. cikk.
- 90 Román btk. 51. §. /4/ bek.
- 91 Lengyel btk. 24. §. cikk 2-3. §§.
- 92 Bolgár btk. 16. cikk.
- 93 NDK btk. 10. §; román btk. 47. §.
- 94 NDK btk. 21.§. /1/ bek.; román btk. 21.§. /1/ bek.
- 95 Alapelvek 15. cikk /3/ bek., csehszlovák btk. 7.§. /2/ bek.
- 96 Román btk. 29.§-a szerint: "azok a felbujtó cselekmények, amelyek után nem következett be a cselekmény véghezvitele ...".
- 97 Andrejew: 450. o., majd így folytatja: "Természetes viszont, hogy bizonyos bűncselekmények már az előkészületi szakaszban is veszélyesek a társadalomra és ezeket a bűncselekményeket a törvényben meg kell jelölni. Ezek az esetek általánosságban nézve kétfélék: ilyenek egyrészt a legsúlyosabb bűncselekmények és másrészt az olyan bűncselekmények, amelyek előkészületi cselekménye különösen jellegzetes, a büntető eljárás során viszonylag könnyen megállapítható formákban szokott végbe menni."
- 98 Román btk. 21. §. /2/ bek. Megjegyzendő, hogy ha a törvény halálbüntetést ír elő, a 10 évtől 20 évig terjedő fogházbüntetés alkalmazandó.
- 99 Alapelvek 5. cikk /3/ bek.; csehszlovák btk. 7. §. /2/ bek.
NDK btk. 21. §. /4/ bek.